

החרפת הדיכוי הפוליטי והאזרחי באיראן

17 ביולי, 2022 | גיליון 1620

בשבועות האחרונים ניכרת הגברה מחודשת של מאמצי הדיכוי הפוליטי והאזרחי מצד שלטונות איראן. מאז תחילת יולי עצרו כוחות הביטחון את הפעיל הפוליטי הרפורמיסטי הבכיר מוסטפא תאג'זאדה וכן שלושה קולנוענים בולטים הנחשבים למבקרי המשטר. במקביל החריפו השלטונות, בהובלת הנשיא ראסי, את המערכה לאכיפת קוד הלבוש האסלאמי. ברקע להגברת הדיכוי ניתן לציין את התגברות המחאה העממית בחודשים האחרונים, החרפת המחלוקות הפנימיות בתוך המחנה השמרני וחילופי הגברי האחרונים בצמרת הממסד הביטחוני-מודיעיני. גל הדיכוי הנוכחי משקף את כישלונה המתמשך של הרפובליקה האסלאמית לספק פתרונות לדרישות הציבור נוכח המשך ההחרפה במצב הכלכלי, ומהווה עדות נוספת לאוטוקרטיזציה הגוברת של המשטר. בטווח הקצר, עשוי הדיכוי הגובר לסייע למשטר בהתמודדותו עם אתגרי הפנים. עם זאת, לאורך זמן הוא עשוי להחריף אף יותר את הפער בין המשטר לאזרחים ולחזק מגמות של הקצנה בקרב הציבור.

בשבועות האחרונים ניכרת התגברות מחודשת של מאמצי הדיכוי הפוליטי ושל אכיפת קוד הלבוש האסלאמי מצד שלטונות איראן. ב-8 ביולי עצרו כוחות הביטחון האיראנים את הפוליטיקאי הרפורמיסטי הבכיר מוסטפא תאג'זאדה, שהואשם בפעולה נגד הביטחון הלאומי ובהפצת שקרים במטרה לערער את דעת הקהל. תאג'זאדה, ששימש סגן שר הפנים בממשלתו של הנשיא הרפורמיסטי מוחמד ח'אתמי בסוף שנות התשעים, כבר נכלא למשך שבע שנים לאחר מהומות 2009 בעקבות תמיכתו בתנועת המחאה. במערכת הבחירות לנשיאות ביוני 2021 פסלה "מועצת שומרי החוקה" את מועמדותו. הוא נחשב מבקר חריף של המשטר ולאחרונה האשים את המנהיג העליון, עלי ח'אמנהאי, באחריות לכישלון המאמצים להחיות את הסכם הגרעין.

מעצרו של הפוליטיקאי הרפורמיסטי הבכיר עורר תגובות מעורבות באיראן. תומכי המשטר במחנה השמרני בירכו על המעצר והצדיקו אותו בשיקולים של ביטחון המדינה. היומון הפרו-משטרי כיהאן טען לקשר בין פעילים רפורמיסטים בולטים, דוגמת תאג'זאדה, לשירותי מודיעין זרים והאשים אותם בבגידה. במחנה הרפורמיסטי, לעומת זאת, נשמעה ביקורת חריפה על המעצר, בין היתר בטענה כי הגברת הדיכוי הפוליטי של פעילים רפורמיסטים תוביל להתחזקות יסודות רדיקליים "חתרניים", בהם מתנגדי משטר התומכים בהשבת המשטר המלוכני, שאינם מסתפקים ברפורמות הדרגתיות אלא חותרים לשינוי משטר כולל. ואכן, בתגובות שהעלו

מתנגדי משטר ברשתות החברתיות נטען כי מעצרו של תאג'זאדה שב ומוכיח את כישלון דרכם של הרפורמיסטים ואת העדר התוחלת לשינוי פוליטי באמצעות רפורמות מוגבלות.

ימים ספורים לאחר מעצרו של תאג'זאדה עצרו כוחות הביטחון את שלושת במאי הקולנוע מוחמד רסולוף, מוסטפא אל-י אחמד וג'עפר פנאהי. אל-י אחמד ורסולוף נעצרו באשמת "הפצת תעמולה אנטי-מהפכנית" ו"התססה והפרת הביטחון הנפשי של הציבור". השניים היו חתומים על עצומה, שנשלחה לאחרונה על ידי כ-100 אנשי קולנוע לכוחות הביטחון, בדרישה להניח את נשקם ולא להשתתף בדיכוי האלים של מפגינים. זאת, בעקבות המהומות שפרצו בחודש מאי לאחר קריסת בניין מטרופול בעיר הדרומית אבאדאן ב-23 במאי, שגרמה למותם של עשרות בני אדם. ג'עפר פנאהי, אחד הקולנוענים הבולטים באיראן, נעצר לאחר שהגיע בלוויית קבוצה של אנשי קולנוע לכלא אווין הידוע לשמצה בטהראן, שבו כלואים רסולוף ואל-י אחמד, כדי למחות על מעצרים ולברר על אודות מצבם. פנאהי ורסולוף, עטורי הפרסים הבינלאומיים, נעצרו בעבר לאחר מהומות 2009 ונאסר עליהם לעזוב את ארצם.

במקביל החרפו שלטונות איראן את המערכה לאכיפת קוד הלבוש האסלאמי, ובמיוחד כפיית הרעלה (חג'אב). בראשית יולי הצהיר הנשיא אברההים ראסי כי העדר ציות לחוקי הלבוש מהווה "קידום מאורגן של שחיתות מוסרית בחברה האסלאמית" ודרש מכל המוסדות הממשלתיים לאכוף חוקים אלה בתוקף. בכך ביטא ראסי עמדה מנוגדת לזו של הנשיא הקודם, חסן רוחאני, שהביע תמיכה בצמצום אכיפת קוד הלבוש האסלאמי, אף כי לא הצליח לחולל שינוי מעשי במדיניות המשטר לנוכח התנגדות הממסד הדתי-שמרני. במסגרת הגברת האכיפה, הוציא סגן התובע הכללי בעיר משהד מכתב למושל המחוז ובו דרישה למנוע מנשים שאינן מקפידות על לבוש הרעלה, את השימוש בתחבורה ציבורית ובשירותים במשרדי הממשלה והבנקים בעיר. כמו כן, הגביר "משמרות הצניעות" את אכיפת קוד הלבוש האסלאמי במרכזים רפואיים ברחבי העיר. בנוסף על כך, הוציא בנק מלת, אחד הבנקים הגדולים באיראן, צו האוסר על עובדות הבנק ללבוש נעלי עקב גבוה וגרביונים וכן אוסר על מנהלים להעסיק נשים כעוזרות מנהלתיות.

האכיפה האסלאמית נחשבת אומנם לעניין שגרתי באיראן, במיוחד לקראת עונת הקיץ. עם זאת, הגברת אכיפת קוד הלבוש האסלאמי מבטאת בראש ובראשונה הכרה של הממסד השמרני בהתרופפות ההקפדה בעניין זה מצד האזרחים, במיוחד בקרב הדור הצעיר, וזאת כחלק מתהליכי החילון המואצים בחברה האיראנית. בסוף יוני נעצרו בעיר שיראז שבדרום איראן כמה ממארגניו של מפגש צעירים וצעירות, שתועדו בסרטון שהפך ויראלי כשהם מתאספים וגולשים על סקייטבורדים ללא ההקפדה מינימלית על קוד הלבוש האסלאמי.

כפיית הרעלה נתפסת על ידי חלק מהציבור האיראני כביטוי לדיכוי הנשים על ידי המשטר האסלאמי ומעוררת התנגדות באיראן כבר מאז המהפכה האסלאמית. בעשור האחרון גברה המחאה בסוגיה זו והיא הגיעה לשיאה בראשית 2018 כאשר עשרות נשים יצאו לרחובות במספר ערים מרכזיות, במיוחד בטהראן, והסירו את כיסוי הראש שלהן בהתרסה נגד כפיית

הרעלה. בתגובה לאכיפה הגוברת בשבועות האחרונים, קראו פעילים אזרחיים לנשים לצאת ללא רעלה לרחובות ב-12 ביולי, שהוכרז על ידי השלטונות כ"יום הרעלה והצניעות". מדיווחים ברשתות החברתיות עולה כי כמה עשרות נשים נענו לקריאה זו. יום קודם לכן עצרו השלטונות כמה פעילות בארגון "אמהות למען צדק", ככל הנראה על רקע כוונתן להשתתף במחאה נגד הרעלה. ארגון זה מורכב בעיקר מאמהות, שילדיהן נהרגו בעימותים עם כוחות הביטחון במהלך מהומות הדלק בנובמבר 2019.

ברקע להגברת הדיכוי ניתן לציין שלוש התפתחויות מרכזיות. ראשית, התגברות המחאה העממית בחודשים האחרונים, בעיקר על רקע המשבר הכלכלי המחרף. במאי 2022 פרצו במספר אזורים ברחבי איראן הפגנות במחאה על עלייה במחירי מוצרי קמח, שמן, ביצים, עוף ומוצרי חלב, בשיעור חד של עשרות עד מאות אחוזים בעקבות החלטת הממשלה לבטל את שער החליפין הרשמי המיועד ליבוא מוצרי מזון בסיסיים ותרופות. בסוף מאי פרצו הפגנות בכמה ערים בדרום מערב המדינה בעקבות קריסת הבניין רב הקומות באבאדאן. הקפאון המתמשך בשיחות הגרעין והסיכויים הפוחתים להסרת הסנקציות תורמים אף הם לתחושת הייאוש הגוברת ביחס לעתיד בקרב הציבור. התרחשויות אלה אינן נעלמות מעיניה של ההנהגה האיראנית. בנאומיו האחרונים הזהיר מנהיג איראן ח'אמנהאי מפני האפשרות שהשלטון באיראן ישוב לידי "הריאקציונרים" תומכי המערב, כפי שהיה טרם המהפכה האסלאמית, וקרא להגביר את האכיפה נגד מתנגדי המשטר ולהטיל מגבלות נוספות על האינטרנט והרשתות החברתיות.

שנית, החרפת המחלוקות הפנימיות בתוך המחנה השמרני והביקורת הגוברת על הנשיא ראסי גם בקרב פוליטיקאים, אמצעי תקשורת ואנשי דת שמרנים. ביקורת זו משקפת מורת רוח גוברת מהתנהלות הנשיא, במיוחד בענייני כלכלה, ומכישלונו לשפר את המשבר הכלכלי החרף. חילוקי הדעות הפנימיים עשויים לעודד את השמרנים השולטים במוקדי הכוח המרכזיים, לרבות מנגנוני הביטחון ואכיפת החוק, לשוב ולהפנות את מאמצי הדיכוי לעבר יריביהם הפוליטיים המסורתיים במחנה הרפורמיסטי.

שלישית, חילופי הגברי האחרונים בצמרת הממסד המודיעיני, ובמרכזם העברתו מתפקידו של ראש ארגון המודיעין של משמרות המהפכה, חוסיין טאא'ב, על רקע שורת הכישלונות במערכה החשאית בין איראן וישראל. הגברת הדיכוי הפוליטי והאזרחי עשויה לשקף חשש מצד המשטר כי השינויים האחרונים בצמרת הממסד הביטחוני-מודיעיני ייתפסו כביטוי לחולשתו בקרב הציבור. בדיכוי הגובר ניתן לראות מסר מצד המשטר למתנגדיו כי יכולתו להתמודד עם אתגרי הפנים לא נפגעה.

בסיכומי של דבר, גל הדיכוי הנוכחי משקף את כישלון השלטונות לספק מענה לדרישות האזרחים ולתחושת הייאוש והתסכול הגוברת בקרב הציבור. בנוסף על כך, הוא מספק עדות נוספת לאוטוקרטיזציה הגוברת של המשטר, במיוחד מאז השתלטות השמרנים על כל מוקדי הכוח המרכזיים במדינה בעקבות בחירתו של הנשיא ראסי ביוני 2021. בהעדר פתרונות

לבעיות היסוד בפניהן ניצבת הרפובליקה האסלאמית, מחריף המשטר את צעדי הדיכוי הפוליטי והאזרחי במסגרת מאמציו לנטרל סיכונים אפשריים על יציבותו. אף כי בטווח הקצר עשויים צעדים אלה לסייע לשלטונות בהתמודדות עם אתגרי הפנים, הרי שלאורך זמן יש בהם כדי להחריף אף יותר את הפער בין המשטר לאזרחים ולחזק מגמות של הקצנה בקרב הציבור.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט